

Ziberoako antzertia

Junes CASENAVE

Guziek badakite Ziberoan antzerki mota bat dagola, komunki "pastorala" esaten zaiona. Lehen sotik ondo ageri da beste antzerkiek ez bezalako arauak badituela, haietarik oso berezia dela. Antzerki bezala, holako edo halako gaiaren inguruan antzeztua da; gaia asko izan daiteke eta ezberdina.

Haatik nola emanik den eta nola zuzen eman daitekeen ezinago beharrezkoa da jakitea, bere jokoan edo erabilkan zer lege jarraitzen duen. Lege hori ez da nolanahikoa eta ez daiteke alda norberaren nahitara, horrek baitu oroz gain antzerkiaren berezgoa ozkatzen.

Beraz, antzerki esaten badugu, hori da gaiari begiratu, aldiz antzerti esaten dugu era edo jokamoldea begiratu.

Gure ohiko antzerkiak zernahi gai aipa badezake, antzertia ez da edozeinahi beste antzerkien arabera. Azterkatu behar da zer

den "pastoralaren" berezgoa, zein legek gidatzen duen. Horren arauak antzertian aurkitzen ditugu. Bestela esateko, antzertiak du manatzen antzerkia, bai nola idatzi behar den, bai nola ere ohotetan eskeini daiteken, bere izate-tik ez baztertze.

Orai artino, batere nekerik gabe herriko ohiturak igaraiten ziren belaunaldi batetik bestera. Bai dantza bai kantore bai ipuinak herrian berean herritarren artean ikasten ziren, eta etxeetan burasoek haurrei erakasten zizkieten. Antzerki zaharrari doakioenez, hala hala zen eta denek bazakiten "usantsa" zaharren berri.

Gaur egun herriak eta etxeak gehiago kanpoari idekiak baitaude, kanpoko gauzek eragin handia hartzen dute. Arriskua bada, edo uste ukeitea kanpotiarrentzat aldaketa batzuk beharrezkoak direla edo modu oso berri bat jarri behar dela gizarte honen arabera.

Telebista gure kulturari arrotz dago eta gure herriko ez diren gaiak baizik ez ditu erakusten. Hauetan askotan girgilleria digu eskentzen, beldurrez eta ikusentzuleak ditzan neka. Gogobihoztak hazteko eta altxatzeko orde, janari ahul eta maila apalekoa ematen du.

Edo ere han hor, diru meta handiei esker, berreraikidura historikoak edo Ameriketatik heldu ondo plantatuak diren "show business"-ak. Horiek, begi beharrien liluratzaille, gure ohituretatik oker gintzakete eta barnatik maite izan behar genukeena azaletik hartzera erakar.

Bestalde "pastoral" izena emana izan da idatz jokoarteko batzuei edo ikusgai abestidun eta dantzadunei, ez beren idatzantoladuraren gatik, antzerki atal aurkezpenaren gatik baizik. Horien aipatzea pastoral izenareki ez da zuzen, okerreria eta atzamankeria baino.

Burasoek ondorioz helarazi diguten ohiturak, eman ditugun arrazoi horien gatik, galtzekotan izan bailitezke, uste dut ordu dela gogozka gaitezen eta guk euskaldunok hobeki barnatu eta gure barru barruan gorde ditzagun.

Lan honen helburua da horien azterkatzea, antzerki zaharraren idazleek bide onean jarrai dezaten eta pastoraltzaille guztiak lan baikoitzaren epaile argituak izan daitezen. Holatan, ene ustez, iker-

keta honek gure kultura lagunduko du. Antzerki zaharrak edo "pastoralak" oroen jakitetik ez dezake irabazi baizik.

I.- Zahar aztarnak

Pastoralaren berezitasunak ikusi eta, jada ez da dudarik gure antzerkia zahar dagola. Alabaina beharrezkoa dago zahar aztarna batzu aipatzea.

Bere osotasunera soginez, lehena da onaren eta gaiztoaren gudua antzeztuta dagola. Aintzina bazter guzietan gizona bi indarren artean kokaturik bezala zegoen. Pastoralean bi alderdiak aurkezten ditugu, onaren aldekoak eta gaiztoaren aldekoak. Lehenak urdinez jantzirik dira, bigarrenak gorritz. Horiekin batera, lehenen lagun aingeruak; deabruak, batez ere Satan, besteen zirikatzaille. Beraz, guztiz ezberdinak izana gatik, oholtzan nahasiak daude ber aurkezpenari buruz, gizakiak edo mundu honetakoak eta beste mundukoak. Baina alderdika direnean, agerraldiak ezberdinak geratzen dira.

Aintzinatasuna jakina idazkian ere dago. Hola jarririk baita: lehen predikua, historia bera, eta azken predikua. Hala zen ere Greziarren lehen antzerkian: prologoa, episodoa eta exodoa. Aipatu gabe gaia bera historia bat edo bitzita bat dela. Azpimarratzekoa da bertotan idatzirik dela, bertso ezberdinetan, bai eta barruan

sartzen dela poesia mota orotarik: negarregingarrietatik irriekingarrietaraino.

Esan dugunez, errituak leku garrantzitsua dauka. Xiberoak badaki hauek arbasoenganik dituela eta arraheinki gordatzekoak dituela.

Bertsetak goraki emanak daude, kantuaren moduan, betiko izaera herrikoia araberara. Hortakotz ere moztuak dira lau zatitan. Holatan recto tono emanda den mintzakantatuak ezohizko idar bat dauka.

Era zaharra agertzen da ere jarretan, hauek beretatik mintzo baitira, jokolariak bere sentimendua inoiz salatu gabe, aurpegi hotz, aldagabe bat gordatzen duela. Gauza honen markatzeko, antzezki gehienek orai mozorroak ipintzen ez badituzte, hala ere gorriek haboroenetan sudurpeko ordeak baliatzen dituzte. Orobat zahartasuna agertzen da zeinu errituzko zenbait egiten dutelarik: hala nola bertseten bukaeran urdinek bi eskuak altxatzen dituzte otoitz moduan, gorriek aldiz makilak firrindaka erabilten mehatxu moduan.

Halaber herrenkadek hartzen duten zabaltasuna eta ospetsutasuna. Pastoralasi hasi baino lehen tzintzarradak herriaren itzulia egiten du, herriaren gainera ohorea heda dadin. Pastoralaren hasieran eta amaieran, antzezkiak, errege, erregina, gudulari,

aingeru, satan, artzain, musikari, guztiak badabilta haratonat, entseinari bat bere bandera eskuin ezker higitzen duela.

Ber bidean ezar ginitiroke alderdi bakoitzaren ibilerak, musikazkoak eta neurrizkoak, itxura birazkoak, dantza antzekoak. Zer esan satanek gorri hilak zuloan ehorzten dituztelarik? Esangabe jaiak kanpoan eman ohi direla.

Ez da dudarik, bada: horiek denek ohitura zaharren herexak dituzte. Enkanteek ere aspaldiakoak izan behar dute.

Azken aztarna legez, ikusten dugu ibilerak, mintzaira, musika, dantza ezin daitezkeela berez, elkar lotuta direla baizik.

II.- Antzerti ezaugarriak

Begirada orokor batez ikusten den lehen gauza da oholtza hutsik dagola pasterala hasi baino lehen. Atzean, alde gainean, erakirik dago musikarien ohialezko gela bat.

Jokolariak oholtzara etortzen dira herriko karrikaingurua bukatu eta.

Gaia beraz historia edo bizitza bat dago, hiru pusketan zatikatu-ta: lehen predikua, historia bera, eta azken predikua.

Antzerkian nahasirik daude gizakiak eta beste mundukoak, izan daitezten deabru ala aingeru.

Baina oholtzan bi alderdi dira,

benetan bereziak, bai gizakiak bai mundukoak, alde batean ona sustatzen dutenak, bestean gaiztoa sustatzen dutenak.

Derrigorrezkoa dago hauen berdintasunak eta ezberdintasunak zerrendatzea.

Horra hemen bada berdintasunak.

Antzerkian zehar ondo argi da denak, bai urdinak bai gorriak taigabe higitzen direla.

Irteera eta sartze orokorretan, ber haratonatak egiten dituzte, eta ere guduetan aldizka ber moduan, aurrerat eta atzerat ibiltzen dira. Halaber, irteetan, oholtzaren aurreko bi kantoietan, banak berorengan eginikako bira laurdenekoak, berdinak daude.

Jelkaldien barruan, dute antzekideek ele egiten. Horretarako bi lagun mintzo direla eta, bata bestetik urruntzen dira berriro hurrentzeko.

Bat, bere herronkatik ateratzen direlarik, bere bertsetaren emateko, itxura birako bat bezala bere ibileran marrazten du.

Bertsetak ez dira ohizko mintzoaren arabera ahozkatuta, recto tono kantatuta baino.

Aritzaileek, makilak lurtean joz, beren urratsak izartzen dituzte.

Bertsetak neurritz kantatzen dituzte, urratsak launaka markatuz zati bakoitzean; bertsu bakoitzak bada zortzi urrats galdegiten

du, orotara hamasei denboraraino.

Gudurako, gudulariek, ala urdinek ala gorriek, sahietsen makila finkatzen dute, ezpata bere zorrotik ateratzen dutela. Gero ezpata goratzen dute aurpegiaren aurreraino gudura abiatu baino lehen.

Gudua bukatu eta irabazleek ezpata ipintzen dute sorbaldan, herronkan baztertzen dira; gero aitzindariak keinu egiten duela, ezpata altxatzen dute besoa luzatuz, eta berriro zorroan sartzen.

Bahitutakoaren eskuak gibelaldean lotuta eta bi etsaien artean eramaten dute.

Zaurituak beren lagun batek narraz beren aterantz dakartza.

Goitutakoak ere herresta doaz, baina txingoka, ezpata sorbaldan euskarrituta.

Azkenean, beste antzerkietan ez bezala, jokolariak ez ditu erakusten ez bere sentimenduak, ez eta ere antzekideenak, baina beti nortasuneza gordatzen du.

Ea ikus ditzagun orai ezberdintasunak.

Oholtzara irteeteko bi ate dago oihalen bi bazterretan, bata urdin, bestea aldiz gorri.

Bi kolore hauek dituzte bi alderdiak berezten, urdinak onekoak dira, gorriak gaiztokoak.

Baita beste mundukoak oso ezberdinak daude, alde batetik aingeruak, bestetik satanak, lehe-

nak ere onaren aldekoak, bigarrenak gaiztoaren aldekoak.

Denak neurritz badabiltza, hala ere ez dute ber ibilera, berez ari direlarik. Alderdi bakoitzak bere eginmoldea dauka, bai eta alderdian den norberak. Urdinak pausatuki, baina urrats indartsuan badabiltza; aingeruek, lerdin dirala, eta eskuak tzut dituztela eta, urrats txikiak dagitzate. Gorriak berriz burrunbari daude, oinez oholtza joz; urrats gogorak dituzte. Satanak edo dantzan ari dira edo beti lehiati. Mezulariek oinkada luzez oholtzaren itzulia egiten dute. Bi alderdiak bada oso bantzen dira beren ibileran.

Bertsetaren amaieran, urdinek, biratzen diren artean, eskuak altxatzen dituzte, makila esku eskuinak eusten duela den bezala behehirantz tzut. Gorriek bortizki firrindaka erabilten dute bai bertsetaren erdian ikuslei buruz direlarik, bai amaieran ere berengan biratzen diren momentuan.

Urdinek ahotz otzana dute, gorriek aldiz motza eta gogorra. Aingeruek geldi kantatzen dute, ez dira mintzatzen, ez eta recto tono ari, urdinak eta gorriak legez. Satanek, alderantziz, era berezi bat dute, beren elea dantzan ematen baitute.

Heriotzeko menean, sujeta belaukatzen da kuxi batean eta bere azken kantoria han ematen du.

Deabruaren itxura, txotxongi-

loa, geratugabe higitzen da eta gorriak atean sartzetik trabatzen ditu, hauek ezin dira barruratu indarrez baino.

Gorri hilak, Satanek zalu zilorat jaurkitzen dituzte; aingeruek berriz hagetan daramatzaten urdin hilak laguntzen.

Berdintasun eta ezberdintasun horiez beste, puntu erdiuneko batzu daude.

Historia edo bizitzea kondatzen den bitartean, ikusleek berek dute jaia asmatzen. Baina horrek esan nahi du antzertia ezagutzen dutela. Pastoralak bada jai jandi bezala, ospe handitan, bizituta dago. Ikusleen gogo bihotzak ederez betatzen dira.

Eginmolde bakoitzik ez du erakusten zer nola gauzak doazan, antzezkieen irteerak eta sarrerak baizik, ematen dituzten hitzekin batera. Bestela esateko erritualak du jokoa aurrerarazten.

Ibilera, higiera, jarrera, mintzaira ahotsantua, dantza eta dauzkaten beste errituak tinki finakaturik daude, kodifikaturik, eta berorien errepikapenak indar gaitza ematen diete.

Bestalde, gauza horien artean, lokarri sendo bat dago. Zeinu guztiek, mintzairak, kantuak, dantzak ez daitezke bata bestetik bere. Mintzaira, ibileran egiten da, kantuz, eta dantza ezberdinen neurrian.

Azkenean, hor daude ezaugarri behinenak. Bakoitzik ere baz-

tertu gabe, denek hartu behar dute. Hauen batasunak du gure antzerti zaharra moldatzen. Zenbait gordatzen badira, beste batzu utziz, antzertiaren arauak hausten dira eta jaia ez dago haboro pastoralara. Ezaguna da antzertiak denen axola bilatzen duela: idazleak, errejentak, jokolariek eta herriak abtera parte hartzen dute. Horiengan dago pastoralaren geroa, ez dadin edozein antzerki bilaka, ez eta edozein ikusgarri pastoral atxakian aurkeztuta.

III.- Erran nahiak

Pastoralean, bada, aurkezten da onaren eta gaiztoaren arteko borroka. Borroka hori ez da egun batez edo ordu batez, han edo hor, egiten dena, baina mundu guztian eta norberarengan egiten den betierekoa.

1) Betiereko borroka

Mundu guztian bertan daude ona eta gaiztoa, elkarri buruz buru ari dira ea zeinek irabaziko duen. Alor eta sail guztietan eta bizitza osoaren zehar sartzen da gudua eta bi alderdi beti eta beti berezten du, familietan, herrietan, lanean, kiroletan, politikan, ekonomian, zoritxarrez erreligionean ere bai, hots gizarteko harreman oroen artean. Gizakian bestalde onaren eta gaiztoaren ber borroka ikusten da. Bakoitzean biak ari dira elkarren aurka, norberak berarengan bi joera baititu: onerako eta gaiztorakoa. Beraz, alde bate-

ra edo bestera geratugabe erakarriko dago. Borroka betiereko horrek gizaonaren ahulezia eta handitasuna egiten du. Gaiztoa garraitu behar du, ona aldiz gauzatu. Askotan ez bada lehenetik baztertzen, ez badu ere bigarrena burutzen, hala ere hor baliatzen du bere libertatea.

Orotako eta gizakiaren borroka horrek du mundu guztiaren bilbea ehoten. Arren pastoralak, bere gai ezberdinak antzezten dituela, mundu honen eta bakoitzaren barru barrura eramaten gaitu. Zeren eta bi alderdiak azkarki markatzen dituen, ikusleari erakutsiz ona eta gaiztoa non dauden.

Beraz multzo binari bat azaltzen digu, elkarri lotuta dabilzenak

- a) Tokiaren aldetik:
Eskuin	ezker
Gora	behe
Barru	kanpo
Ateratze	sartze
Zeru	infernu
Mundu hau	beste mundua
- b) Izakiaren aldetik
On	gaizto
Adiskide	arerio
Sinestun	sinesgogor
Munduko	beste munduko
Aingeru	deabru
- d) Ondorioaren aldetik:
Argi	ilun
Urdin	gorri
Zorioneko	zoritxarreko

2) Hautua

Jokolariak gauza horietan sartzen dira, berauen antzezkidea betetzeko, berauen tokian, berauen izakiaren arabera, ondorioa gogoan daukatela. Ikusleak berriz ez: jokolariek daramatzate alde batetik bestera. Antzezkideek janzen dituzten egoera guztiak bizitzen dituzte. Hauen artean hautu bat egin behar dute. Zeren eta bizi baitira onaren eta gaiztoaren erdian. Aurkeztuta zitzaien historia edo bizitza berreraikitzen dute, bai antzezkideen elkarrizketatik bai berauen eskarmendutik.

Hautu horren argitzeko, ikus dezagun zer dabilan. Esan dugun legez, ez dira hemen ikertzen antzezkideen gogobihotzen jokararak, borroka betierekoa baino. Beraz sentimenduak ez daude honenak edo horrenak, baina guztienak, orokorrak; ez daude ez hemengoak eta oraikoak, toki eta denbora guztietakoak baino. Horrek ikuslea erakarten du bere bizitzatik urrun, amets bat bizitzen balu bezala. Gauza horren hobeki finkatzeko, erritu ezberdin askoz beterik dago antzertia, ez haatik egitate egunerokoez: mintzatze kantatuz, ibilera neurrizkoz, makila zeinuz, etabar. Bestalde pastoralaren gaia, historia edo bizitza izanez, epe luze batean eta gune anitzetan igaroten da, ikuslea bere bizitzatik harat irteten duela.

3) Antzokiaren eragina

Arren, nola hautua egingo du? Ikusteko, lehen lehenik begirada bat egin dezagun antzokiari. Gehienetan toki bazter batean kokaturik dago. Ikuslearentzat beharrezkoa da bere egunerotako akodinetatik urruntzea, hobeki jarraitzeko pastoralak eskentuko dizkion gertakariak. Antzokia gune sakratu bat bezala baitlitzateke, eliza bat edo otoizgia baten arabera, harat bada biltzen da, berauengan sartzeko, esaten dena aditzen duela eta ikusten duena bizitzen.

Gainera antzoki hori baserriko ingurumen batean jarririk dago, ahalik ederrena: mendiz, harkaitzez, arroilaz, basoz inguratutik den txoko bat. Toki hori mugatuta ez izana gatik, bere bekieki batera, ikuslearen gogoia hegaldai teke gorune mugagaberat. Han gelditzen da. Bere burua ahul eta igarankor sentitzen duela eta, momentu batez, indartsu eta iraunkor bilakatzen da. Holaz bera ibiliko da aldien luzean: lehenaldian, oraialdian, geroaldian. Haboro dena, ez da bera bakarrik horietan sartuko. Bera higitzen den artean, bere alboan dituenak ere hareki higitzen dira. Bera berez, bai; besteak, elkarrekin eta gizon bakoitz bezala, mundu berezi hortan haratonat doaz.

Bestalde taulatua hutsa dago. Beraz ikusleari ez dio deus salatuko, zer egin edo ez egin behar duen. Hutsune horren aurrean

bere libertateari dei egingo dio. Egun guztietako arrenkurak utzi behar dituela oroitarazten dio. Bizitza benetakorik kendurik bezala da, arte batez horren ahazteko.

Antzoki hori mundua bezala da. Munduan gizonak bizi diren arabera, onaren eta gaiztoaren galbideetan jarria. Hemen ere aurkezten ditu gaiztoaren okerrak eta onarentzat egiten den borroka. Holaz munduaren bizitza bera da itxuraturik, onak eta gaiztoak osatutakoa; gizonak, aingeruak eta deabruak nahasirik daude, gizonak beste bien artean gudua daramala. Esan dezagun beraz, pastoralak, ameskeriak baztertuta, berriro egiazkoetarat gakartzala. Baina hasieran ez bezala, birmoldatuak eta garbituak baino. Gaiztoa ari da, baina ikusleak onaren aldea hartzen du eta nahi du hori nausi izan dadin. Gisa horretan, lehenaldian uzkur baze goen, orai arintuta dago, bere gogo bihotzak askatuta sentitzen ditu, berauek libertate osoan hau-tua egin duelakotz.

a) Atearen eragina

Oholtzaren bi aldeetan dauden ateen zer erran nahi dute? Oroit gaitzezen gure antzerkiaren barruan kontatutako bizitza edo historia jelkaldietan zatikatuta dago-la. Antzekideak jelkitzen dira, irteten dira, oholtzaren atzetik aurreraino. Beren bizilekuak uzten dituzte kanporat ateratzeko. Barruan egoten diraino ez da ger-

takaririk. Haatik kanpoan nahasirik daude ona eta gaiztoa. Bertan dute borroka. Gaizkiaren aldekoak gaitza pizten etengabe ari dira, onaren aldekoek bihurritu behar dute. Atea igaroten dute oholtza munduaren antzeko bilakatu baita, haren gainean munduan legez aritzeko. Bi alderdiek beren egitekoak hartan baitituzte, hauei lotu behar dute, eta horretarako ateetatik igaran. Gaiztoaren aldekoak egin ahalak egiten dituzte gaiztoaren hedatzeko, onaren aldekoak behartzen dituztela. Gaiztokoek herioa dute helburua, onekoek berriz askatasuna. Bi ateen itxuratzen dute bizirik heriotzerainoko bidea, baina ere heriotzetik soltadurarinokoa.

Alderdi bakoitzak badu bere atea. Gaiztokoena ezkerrean da: han dago okerra; erasozalearen aldea da. Hau betidanik ikusirik da satanaren eta ilunaren erreinuaren sarbidea. Zoritxarra dakar. Onekoena eskubian dago. Han aurkitzen da zuzena. Indarra eta erdiespena itxuratzen ditu. Horretatik igaraileak zoriona izango du eta Jainkoa bere aldeko. Bi esan nahi horiek Ebanjelioak aipatzen ditu, esaten duelarik artzainak ardiak akerreratik bereziko dituela, lehenak ezkerrean ipiniz, bigarrenak eskuintean. Ezkerrekoak madarikatuta daude, eskuinekoak bendikatuta.

b) Zuloaren eragina

Zulo bat ere bada oholtzaren

ezker aldean. Hau da ifernuko iraganbidea. Satanek gaiztoaren aldeko hilak horretatik axolagabe jaurtikitzen dituzte. Ilunpeek hauek iresten dituzte. Gune lazgarria dago. Han sartutakoak oina-zeek jotzen dituzte, su garrek kiskaltzen, egarriak itotzen. Ez litezke ere hortik irten, Ebanjelioan Lazaron eta aberatsaren historian den bezala. Ezin jauzizko leze bat baita. Beraz, itxarogabeko toki bat da. Azkenean, gaiztoak deabruaren bazka bilakatzen dira. Greziarrek toki horri Hades izena ematen zioten.

d) Eskaileraren eragina

Oholtzaren aurrean eta erdian, kokaturik da eskailer bat. Horretatik sartzen dira aritzaile guztiak. Hasieran herrenkadan heldu direla eta, denak oholtzarantz igoten dira, bedera alde entseiniariaren ondotik. Holatan ikusleetatik berezten dira. Oraindik hauen begien bazka izango dira. Pastoralak iraungo dueno, oholtza gune sakratu bat bilakatuko da. Bestalde hemendik harat jokolariek beteko dute. Haratonat ibiliko dira, haren gainean, eskuin ezker, aurrera atze. Ordu zenbaitz, beren tokia egingo dute. Beraz eskailerak goiti doatzalarik, toki horren jabetzera doaz. Benetan horren nausi egingo dira.

Azkenean horretatik Satanak igoten dira. Espantuka bezala, erasokor abiatzen dira. Baina indar batek oztopo egiten die eta

ezin igo dira. Deabrua bere izatez tematsu baita, indarketa baliatzen dute: bortxaz joango dira. Beren balentria guztiei erakusteko, dantzan eskailerak jauziko dituzte eta oholtzara heldu bezain sarri beste jokolariak baino lehen hasiko dira, satan dantza emanez ikusle buruz.

Eskailerak, beraz, oztopo baldin badira, derrigorrezkoak agertzen dira, jokolari guztiek horietatik igotetz baitituzte beren errituak beteko oholtzaren gainean. Gaiztoaren indar handiaren bidea baldin badira eta onaren egiteko traba, onaren aldekoak daraman borroka ere horretatik abiatzen da. Ez da dudarik pastoralak aurkeztuko duen gaia bizitza arruntetik harat benetako ez den batetara iragaiten dela. Bakoitzak eguneroko arrenkurak uzten ditu kanpoan; jokolariak, eskailera igoten dutelarik, bai berak bai ikusleak berauekin batera, toki sakratu batetan sartzen dira.

e) Musika gelaren eragina

Eskaileren beste ertzean, oholtzaren atzean dago musikariena gela. Gora eraikirik dago, bi hiru metro holtza baino gorago. Beraz, denek ikusten dute eta toki hortan ez du ikusmena oztopatzen. Ikusleak handik ondo baino hobeto ageri dira eta nolabait gonbidatzen ditu jokolarien emeraldia jarraikitzen. Musikariek egitekoa hauentzat daukate. Beren ibileran, guztiak laguntzen di-

tuzte, bai onekoak bai gaizto-koak. Hortakotz ez dago oholtza- ren berean altxatuta, berez baizik. Haren izatea garrantzitsua naba- ritzen da eta.

4) Antzezkideak

Oholtzaren gainean, bada, da- biltza antzezkideak. Urdinak es- kuineko atetik jelkitzen dira, go- rriak ezkerrekotik. Eskubiaren eta ezkerren lehiaketa dago eta hauetatik haratago onaren eta gaiztoaren borroka. Bi alderdiak elkarren arerioak daude eta oso ezberdinak. Urdinak jakitura in- dartsuan ari dira ona nausi da- din, gorriak abrekeriaz beterik daude, gaizkia guztietan hedatu beharrean. Beraz bi alderdiak, norbera bere atetik jelkitzen bada ere, oholtzan nahasirik daude.

Horik dira antzezkide lurre-koak. Beste mota bat aurkezten da: hauek dira beste mundukoak. Aingeruak eta satanak dira. Hauen artean ere egiten da ona- ren eta gaiztoaren borroka. Hauek ere elkarren etsaiak daude. Arren ber oholtzaren gainean hemen- goak eta beste mundukoak naha- siak daude. Bigarrenek lehenak daramatzate beste mundu bateta- ra eta gihaur ere hara igaraten dira. Lurra, zerua eta ifernua ba- tera bilduta baitira, giza izate go- ragokoan sartzen girela salatzen du. Orduan hobeki agertzen da gure antzerkia onaren eta gaiz- toaren gudua dagola, ez bakarrik onen eta gaiztoen borroka. Mun-

du honetako gertakarietatik abia- tuta, betikotasunaraino jotzen dugu. Batez ere gure antzerkian aurkeztutako urdinen eta gorrien lur honetako onaren aldeko eta gaiztoaren aldeko borroka da, mundu hau baino goragoko bat bilakatzen dena. Antzezkide lurre- koen eta beste mundukoen eragi- naz, tamainu betiko bat hartzen du.

Pastorala egiten duten bi talde horiek bada binaka daude: ur- dinak aingeruekin, gorriak sata- nekin.

Urdinak, egiaren eta zuzena- ren alde direlakotz, segurantzxa osoa daukate. Hau darakutsate beren jarrera eta egintza guztie- tan. Zaratotsik ez dute entzuna- razten, eztiki mintzatzen dira, ez dute zeinu handi eta txarrapata- nik egiten. Aingeruak, haiek, le- henezik mezulari on batzu dira, gehienetan Jainkoaren eta gizonen arartekoak, noizean be- hin ere Maria Birjinaren eta gizo- nen arartekoak azaltzen dira. Gi- zontzat beti berri ona ekarten dute, baita ere burutzen. Hauen- tzat neke bat sortzen bada, hor daude bihotz ematen, ezinbestean direnak zaintzen dituzte, paradi- sua zabaltzen diote eta zeruraino laguntzen dituzte. Baina berauen lana beti urguri dago.

Gorriak, urdinetatik oso be- reizten dira. Handiuskeriaz bete- rik, urrats ozenez ari dira, ahots hantuz, firrindakaz, oinez jotzez, etabar. Beren gaitza ezin dute ez-

kutatu eta beren idnarra hedatu gura dute. Hauen ondoan sata-nak, guztien begirada bildu nahian. Balentria asko egingo dute, zeren eta gaiztoa ona baino ikusgarriago ipintzen duten. Gaiztorako tirria, beren amorrua ere, nabaritzen dute. Inoiz, ezeretan, ez dute huts egiten, denetan baizik daude, non zer bide oker asma eta jar. Bereizkeria sartzen dute gizonen artean, aharrara daramatzate, ona ez dezakete jasan. Furfuiatsu eta herratsu, oro indar dira, bazterrak nahasten dituzte, denetara ilunak zabaltzen. Azpiz zirikatzen dituzte gorriak, beren antzirudiez liluratzen dituztela. Okerrerat eramanez gero, beren bozkario handiena da gorriak ifernurat jaurtikitzea eta han erre-tzea.

Bereziketa hori ondo aipatzen du Iñaki Loiolakoak: bi kapitai-nek, jesukristok eta Luziferrek berenganatu gura dituzte gizonak, norberak bere ikurrinaren azpian.

5) Gauzak

a) Jantzien koloreak

Gauzetan, jakina, jantziak ikus ditzagun lehenik. Pastora-lean bi alderdi izanez, hauek bi koloretan daude. Garrantzi handia badu koloreak, zeren eta alderdiak maiz izendatzen diren, beren kolorearen arabera, gorriak eta urdinak.

Haatik, mundu honetakoez beste, hor ditugu ere beste mundukoak. Hauetan aingeruak: zu-

riz jantzita daude. Kolore honek itxuratzen du argia eta distira. Ogengabetasuna ere, aingeruei doakien arabera. Aipatzekoa da aingeruak agertzen direla pastora-lean urdinei kemen emateko eta paradusuko ateen hauei idekitzeko. Beraz, zuriak agertzen du ahal baikorra alde batetik, eta bestetik erritu sarbideko bat. Bestela esateko, zuriz jantzitako aingeruek urdinak heriotzetik atera eta bizira ekarten dituzte; hauek berjaiotzen bezala dira, zeruko betiereko bizian sartzeko.

Baina zuria urdinari loturik dago. Hau onaren aldekoen kolorea dago eta derrigorrezkoa da, ohizko kolorea delakotz eta ere beren erran nahiaren gatik. Zerua-ren kolorea da. Zeruko aingeruek bezala, lur honetan argia eta gogoia itxuratzen ditu. Horrez jantzirik denak onerantz gogoetak egiten ditu. Zeruertza, bada, mugagabe dagon legez, gogoeta horiek sakon bilakatzen dira; egia-ren bila, betierekotasuneko bidea hartzen dute. Zerutik jaisten dira beharrezkoak diren iguzki eta ebiak. Lurra bizarazten dute eta gizentzen, landare eta fruitu ugari jagoiti ekar baitezake. Beraz kolore urdinak, zerukoa dela eta, urdinez jantzirik direnei eragin ongarrria dakarkie. Zeru urdina nare den bezala, hauek metatzen dute indar otzana, gaiztoa bareki bo-rrokatzeko ahala biltzen baitute.

Gorriak, berriz, indar alderantzizko bat sortzen du, besteen he-

rrara eta zanpatzera eramaten duena. Kolore honek, bere aurretik eta atzetik, bortizkeria ikaragarria dauka. Gaiztoaren aldekoen kolorea dago. Akulatzen ditu gaiztakeriraino eta makurkeriraino. Guduaren tirria du eta odol egarri da. Ahal bultzatzailea du nahikerirantz, bakea higuin duela eta. Bestalde zirikatze adorez beterik dago. Edertasunaren itxura izanki eta gizonak liluratzten ditu eta ustegabetarik ere okerrera dakartza. Ber unean, abrekeriari emanik baitago eta aurpegi ezinago ezti bat erakusten baitaki.

Azpirarratzekoa dago errejenta eta musikariak beltzez jantziak daudela; xamarra beltza dakarte, jaietako jantzia zen. Sormen eta emankortasun irudia da beltza.

Pastorala onaren eta gaizkiaren borroka izanki eta, koloreak biengan zatitzen dira, bi kolore nausietan, urdinak alde batetik, gorria bestetik. Ber oholtzean nahasiak, hauen jarkieran ere aurkitzen da, bada, borroka. Hau, edo norberaren barruan igaraten da, edo kanpoko indarrei kontra, edo zeinahi indarren artean. Orduan kolore hauek, elkarren kontrakoak baitaude, izatearen bikuntasuna itxuratzen dute; izate horren maila guztietako, barrueneko bai goreneko indarren gatazkak adierazten dituzte, ikustera gomiatuak gaude, lurraren eta zeruaren lehiaketa bat aurkeztuta baita. Guda hortan, urdinek eta

zuriak elkarganaturik gorria kasutzen dute. Horrela pastoralak hobeki antzeztzen du, norberarengan eta guztiengan egiten den onaren eta gaiztoaren borroka bertierekoa. Oihal zuriak ez ote luke beste esanahi bat? Jainkoa ez da agertzen pastorean. Zuri hori beraz izan litake Jainkoaren itxura. Berezkuntza egiten du atzean ageri ez direnen eta aurrean ageri direnen artean. Atzea zeruaren eta ikustezinaren sinboloa litake. Atzetik ateratzen dena, aterik ez izanez, Jainkoaren gogortik irten da, adibidez ainguruak.

b) Gauza batzu

Hiru motetan zatika genetzake pastorean agertzen diren gauza batzu: oholtzarenak, antzezkideenak eta musikarenak.

Oholtza oihal zuriz, lizar eta ezel kimaz eta ostoz apainduta dago. Honela Besta Berriz alda-reak antolaturik dira. Beraz antzokia aldare balde bilakatzen da. Hor aurkezten den ikusgarria besta bat bezala sentituta da. Baina ez zein nahi besta, besta handi bat baizik: jai eder bat ospatzen da. Besta Berri elizkizun bat den legez, pastorala ospakizun bat dago. Oihal zuriz, kimaz eta ostoz apaintutako oholtzan, egitza bereizi bat betetzen da, sarbidezko erritu bat, guztiak, bai aritzaileak bai ikusleak, borrokan eta bestan sartzera daramatzen erritu bat.

Zertarako bestalde armarriak eta banderak? Lehen lehenik bo-

rroka bat dela eta, ezaugarri bereizgarriak daude bi alderdien aurrean dabiltzan zutoihalak. Ondo bereizirik izan daitezen, bana alde kokaturik daude, bai eta kolore ezberdinekin, bata gorri, bestea urdin. Batak eta besteak berenganantz deitzen dituzte eta alderdiak norberaren zutoihalari lotzera erakarririk daude. Hauek horien aurrean izanez, gidari dira, eta ere zaintzaile. Hauen ondotik beldurrik gabe ibil daitezke. Segurantz osoa badute eta ematen dizkiete indar eta kemen. Bandera horiek, batez ere erdian zutik dagon ikurrina, gora altxatzen dira zeruaren eta lurraren artean, zeren eta igaroten den borroka mundu honetakoen eta beste mundukoen borroka den. Bandarak eta beste ezaugarriak goraren eta behearen lokarriak dira, zerua eta lurra bat bihurtzen dira.

Deabruaren edo gaiztoaren itxurak, gorrien atearen gainean dagon txontxongilo adardunak azkarki salatzen ditu zeruaren eta lurraren harreman horiek. Hori ageri ez diren hariz erabilirik den arabera, deabruak gizonen barruko gogoeta gordeak zirikatzen ditu, haren egintzak erabiltzen, hala nola berak txotxongilo bilakatzen diren. Bestalde ondo ipinirik dago guztien ikusbegian izaiteko. Oroitarazten digu gaiztoa alde orotarar hedatuta dagola, batez ere norberaren barruan ezkutatuta. Gora baita, deabruak erakusten du ifernuaren, munduaren

eta gizonaren ere nausi izan gura duela. Higituz eta bere dantza tzarrapatana emanez, gaiztoan atzamaten duen pozaldia azaltzen du.

Oholtzaren gainean den zuloa idek daiteke. Ondo ikusten da argitik ilunpetarako iragangia dela hau. Ifernuko atea da. Lur honetan gaizto izan direnak ifernura jaurtikitzen dira. Hiltzen direnean, behin betiko, lurpeko erreinuak irensten ditu.

Horra orain antzekideek berek daramatzaten gauzen zerrenda.

Makila. Urritez edo elorri zuriz egina da. Baserritarrak bala lezake bai sugeetatik bai basehizietatik bere buruaren zaintzeko. Haatik gehienetan abiadaren euskarri dago, bereziki mendian. Zer nahi den, ahala, indarra eta kementa agertzen du, batez ere pastoralabentura eta borroka bat denez gero. Makilek zinta bat lotuta badaukate. Hau kolorezkoa da, urdina edo gorria. Kolorezko zinta hauen arabera, makilak onaren eta gaiztoaren borrokan parte hartzen du. Edertasun horrek alderdi bakoitzaren borrokan sartzez ematen dio bikaintasun eta sendotasun.

Ezpata. Bi norabide ikus genezake: gaixtoen eskuetan donge eta hondagarri dago; onen eskuetan, alderantziz, zuzen eta ongarrri. Altzairuz egina da. Zorrotz da

eta zistatzaile. Bi unetan, jakina, indarra dakar.

Gerrikoa. Honek tinkatzen du eta eusten. Beraz, segurtantza, indar eta ahal ematen du. Hori hainbat haboro ageri da non ez-patak hortatik zintzilikatuta dauden. Gaiztoari kontrako zaindaru da. Onaren aldekoiei doakienez borrokan elkar lotzen ditu eta gaiztoaren aldekoak gaiztoan temati bilakatzen ditu.

Eskularruak. Pastoralak jai bat bezala biziturik da. Lehenbizikorik, jokolariek eta herri guztiak badakite gauza handia aurkezten dela. Gero borroka bat edo galtzen da edo irabazten. Beraz eskentzen diguten antzerkiak janzen du edertasun eta sotiltasun oso berezi bat.

Mozorroa. Aitzina antzekide oroek mozorroa zeukaten. Orain gorriek bakarrik sudurpekorde luzeak dakartzate. Jadanik ikusi dugu jokalaria ez dituela bere sentimenduak ez eta antzekideenak argitaratzen. Mozorroak sentimenduen ekarlearen ezauzgarriak dira. Mozorrodunak aldaezin izan behar du. Holatan ere pastoralaren orokortasunaren erran nahia gorderik geratzen da. Bestalde, azaleratzen dira antzekideen joerak. Hala nola sudurpekodunak itsusi agertzen diren eta indar zapatzaileen eta abrean eramale.

Koha. Gorriek, buruaren gainean dakarren buruestalkia dago.

Gorriez besteek ez dute holakorik. Diren baino handiago erakusten ditu. Bere gerizan atxekiz gaiztoalako ahalmena ematen die eta kolorezko ohiaez eta lumaz apainduta baitago, bere aurkakoak baino indartsuago izateko eta hauen lehertzeko irrika sartzen die. Ispiluak baditu, gorriek urdinen itsutu gura baitute; ezkutatuta eta azpitik jokutzen dira hauen errazkiago garaitzeko.

Zaharoa eta gakoa. Biak satanena dira. Lehenaren bitartez, zigortzeko zuzuena hartzen dute, gaizkileak gustuan azotekatzen dituztela. Bigarrenarekin harapatzen dituzte, urratzen, zilorat narrazten. Benetan deavruaren ezaugarriak dira.

Azkenean musikariaren gauzak. Ohidurazkoak atabala eta txülüla daude.

Noiz edo noiz kantu baten bertseten artean jotzen dute, batez ere kantu ukigarrietan edo antzekide baten ordu garrantzitsu edo latz baten paradan. Iku-sentzuleak bihotz biribilkatzera gonbidatzen dituzte. Hemen, onaren munduan gaude. Atabalak dei egiten du horretan sartzeko, zeruaren aierupena dakar. Txirulak berriz, bere txistu urragarriaz airea mozten du. Txoriaren goizanko edo arratseko kantua bezala dago. Biek bada bizia eta zoriona goraki aipatzen dituzte; biztanle guztiak bakearen gozatzera daramatzate.

Haatik, atabala eta txirula orozgain satanen dantzetan baliatzen dira. Satanak trikimailuz oratuta daude. Beraz, goragoko erran nahi horien arabera, baliatzen dituzte atabala eta txirula, hobeki lilluratzeko eta iruzur egiteko. Jantzyzi ederrez legez, zorion eta bake faltsuz jazten dira. Hala eta guztiz ere, bi musikagailu horiek gerraren mundua oroitarazten digute. Atabalak ondarra eta erasorantz hots egiten du. Biak gaiztorat itzulirik dira. Su emateko elkarreki indarra biltzen dute. Bestalde dantza laguntzen duten bezala eta besta alaitzen gaiztoaren egintzak beste bihurtzen dituzte. Gaiztoaren ospakizuna eskentzen digute.

6) Jelkitzeak

Bi alderdi eta bi kolore diren arabera, bi ate ere dauzkagu. Bata urdinena, bestea horriena.

Biak, beraz, iragangia bat dira. Antzekideen bideak daude, beren barrutik jalgi eta kanporat doatzalarik. Beren etxeetan daudela, badakite nausi direla, han ez dakite zer nola gauzak gertatuko diren, borroka bat baizik abiatuko dutela eta gero amaituko. Ateetatik igaro eta beste bizimolde bat aurkituko dute. Barruan, mundu ezagunean daude, kanpoan alde-rantziz ezezagunean. Beraz ateratzen direlarik, misterio ezkutatu batean bezala sartzen dira, mundu arrunteko alor batetik oholtza den alor sakratura doatza.

Borroka bat egingo dela eta urdinak ateratuko dira gaiztoari topo egiteko, hari bihurtzeko eta haren garaitzeko. Gorriak berriz bereki gaiztoa dakarte, lagundu eta zabaldu gura dute. Edo urdinen aurrean atzeratubeitira, edo nahikoa egin dutela ustebeitute, txotxongilo itxuran den satanak hauen bidean jarten dira eta kanpoan egoteko bulkatzen ditu, gaiztoa egiteari jarrai dezaten.

Gorriek eta satanek gaiztoa munduan nausi ipini nahi dute eta horretarako lana erraza dute. Gizonaren ahulezia handi dago eta haren gaiztakeria mundu guzira hedatzen da; sinesdunen arabera, gizona pekatura erakarrria da eta Satan beti haren ondoan ibiltzen da, noiz azkenean lurra joaraziko dion.

Gaiztoaren egiteko, satanak gorrien beren tzarkeriaz eta hauen ahuleziaz laguntuta daude. Beraz elkarrekin ibil daitezke.

Ez da hala urdinetaz; beren kontzientziaren aurrean dira, libertate osoan doaz, borrokan aritzeko. Hor biltzen dute beren kementa eta garaitbidea. Bestalde beren urratsak zailegi bilakatzen badaude, beren ahuleziak ezin duelarik gaiztoari buru eman, orduan dei egiten dute goiko indar onei eta aingeruak ez berauen atetik, oihalen erditik baizik agertzen dira. Gaiztoa ez bezala, ona gordean egiten da, aingeruek ixilean bezala urgaitzen dute.

7) Egintzak

Egintzak oso kodetuta dira. Benetan errituzkoak dira, ondo ohituretan oinarrituak. Alderdi bakoitzaren eta antzez-kide taldeen arabekoak dira. Beraz, horien ezberdintasunak hauen saila erakusten digute.

a) *Ibilerak*

Ibilerari eta jarrerari dagokie-
nez, pastoralaren hasierakoak eta bukaerakoak, lehen eta azken predikuak barne, ikuslei buruz zuzenduta daude. Jokolariek hauek lekuko hartzen dituzte, ikuskari bat eskentzeko ezin hobeto gauza direla. Jokolari guztiek, edozein antzez-kidea betetzen duten, elkarrekin jai eder bat aurkeztatu gura dute, oroek batera ibilera eta jarrera berari jarraituz, berauen moltzoaren arabera.

Jelkaldietan, urdinak astiro dabilta, oinkada ospetsu batez, zeren eta onarentzat egiten duten gudian, otzan eta ganore diren. Gaiztoari bihurritzen baitira, zuzenean direla zalantzarik ez dute.

Hauen lagun diren aingeruak urrats txikiz doaz, lurtean ibilki ez balira bezala, airean edo zeruan baizik. Zeren eta ez diren mundu honetakoak, bestekoak baino. Bedeinkatzen dituzte ere biztanleak. Hola dute agertzen beren izate zerutarra: gizonen artean Jaungoikoaren mezulari jatorrak daude.

Gorriak, ostera, laster ibilten

dira, oinez ohola bortizki goz. Zeren eta beren ezinegonak erakutsi behar duten. Baitakite ez daudela zuzenean, bortxaz bezala beren nahikeria jarri nahi dute. Indarkeria hanbat tematsu daukate, zenbat eginmoldea gogor dute. Ixiltasunean ez daitezke egon, zaratan baizik.

Satanak jauzka jauzka eta lasterka doaz, bai eta ere dantzan. Higidura eta zeinuketa etengabeak dakartzate, beti lehiatsu baitira. Hauek azaltzen dizkiegu satanen azpikeria eta satorlana. Beren tzarkeriaren bururaino irsteko, azkartasuna eta ustegabea behar dute. Azkarrago jokatzeko direla eta beste ehikiago iruzur egiten diete. Kemen handirekin sartzen diren horiek beste munduak daude.

b) *Birak*

Badakigu inguruka ibiltea gure antzertiaren ezaugarri behinen bat dagola. Antzerki guztian edireten da, hasierako sarreran, bukaerako irteeran, jelkaldietan. Orokorki iduri luke antzez-kideak zerbaiten bila doazala, ezin atzema bezala dutena. Inguruka eta inguruka, bornera bere tokira helduko da bere sailaren betatzeko prest izateko; edo indar kontrakoak ari baitira, bai antzez-kide ezberdinen artean bai antzez-kidean berauegan borrokatzeko, asko adore biltzeko. Inguruak ere egiten dira mintzatzean. Orduan jokolaria kanpoko alderantz

urruntzen da, berriro barneko alderantz itzultzeko. Horrela urruntzez delarik bere ahulezia nabaritzen du, itzultzen delarik kemena metatzen, inguruaren barruan babespena aurkitzen.

Urdinak eta gorriak berez hartzen baditugu, bi eginmolde ezberdin ikusten dugu. Urdina eskuinerantz itzultzen da, ondorio-tarako sortzen baititu zoriona eta gogo ona. Gorriak ezkererantz itzultzen dira, sorrerazten baitituzte herra eta ere abrekeria.

d) *Gudua*

Pastoral osoa gudu bat bada-go, zer zentzu dute beraz ematen diren gudu bereziek? Hauetarik bat hasi baino lehen, alderdi bakoitzak bere gain ahal guztiak bildu gura ditu. Horra zergatik egiten dituzten mehatxu eta tarridak. Etsaiari buruz narda eginez, uste dute haren indarrak murrizten edo uxatzen dituztela, berauenak berriz eskuratzen eta sendotzen.

Gudu errituzkoak daude, gudu ihakinak, alderdi bat aurrera eta atzera doalarik, onaren eta gaiztoaren borroka betierekoa itxuratzten du. Atzerakoan borroka galitzen da, aurrerakoan irabazten.

Edozein, ezpata esku eskuinaz lepauztaiaren ipinik eutsi eta herrenka baitoa, hura garaituta dago. Urratsean atzera doana, ezpata ere lepauztaiaren, baina gero bere zorroan sartzen duena, harek du nausitasuna lortu.

Esaten balin bada gure antzerkiak ez duela bizitzan dena aurkezten, hala ere gure barruko izanara erakarten gaitu, hau ere baita errealtate bat. Ikusgai osoak, gutzizgain guduak, erakusten digu zer den gizonaren benetakako borroka. Gizona onaren eta gaiztoaren artean dago. Bata-tik bestera beti itzul daiteke. Atergabe onetik gaiztora lerra daiteke, baita ere gaiztotik onera igan. Hor dago bere gorentasuna. Borrokaren bitartez, bere bizitza gutzia hautu bat bilakatzen da.

e) *Makilarekiko egintzak*

Gure antzerki honetan, makilak garrantzi handia badu. Hasi-ratik amaieraino, jokolariek beren eskuan dakarte. Herronkan harathonat doazalarik hareki oholtza jotzen dute. Ibileraren, ahoskeraren, kantuen lagun dago, neurriak ematen dituen ber unean. Orduan jokoaren errituan baitezpada sartzen da.

Bestalde ibilaldietan baliatzen da makila. Urratsak sostengatzen ditu. Ibiltariari segurtantxa oso bat eskaintzen dio. Pastoralean, jokolaria ibiltaria bezala da. Antzestu izango den historian, bide ezezagun batean abiatuko da. Horretarako uste on izan behar du. Makila eskuan atxikitzen duela eta, badaki ildo berri batean menturatzen dela, euskarri beharra duela.

Makila ikusia da arma bat legez ere, bai basapiztien aurka bai

arerioen aurka behar bada. Orduan eskuan duenaren ahal eta indar bilakatzen da. Hemen ari-tzaileak buru egingo du beraz alde batetik bere jokoari, oso jabe izateko, baina bestetik ere herriari eta ikusleari, hauen aurrean eta izenean oholtzara igo baita. Guztien itxaropenari inoiz huts ez egin gura, bete baizik, jantzitako kemen sendoak horretara bultzatzen du.

Jokolari guztiek, bada, makila era horrez erabilten badute, urdinaren eta gorrien eskuan betatzen du bere sail berezia.

Bere bertsetaren bukaeran, urdinak, oholtzaren barrura biratu eta bere tokian geratuta, eskuak altxatzen ditu makilarekin batera. Zuzenbidearen alde borrokan ari dela erakusten du. Taulatuari sogleitzen du, hor baita trajeria igaraten eta antzekideak eta ikuslariak, zerua eta lurra lekuko hartzen ditu. Eskubidearentzat ari baita, ez du inoren aurrean lotsatzekorik. Bere aurpegia agert dezake guztiei, furfuriarik gabe eta bareki.

Bere bertsetaren bukaeran, baina ere bere ibileran, gorriak, oholtzari bizkarrak jar eta, bere firrindak lekorera egiten ditu. Bere buruaren ezkerrera eta eskuinera airea jotzen du, beregandik aurkako indarren aizatzeko. Ingurugiroak pozoinak eta kinoak dakartzala sinesten da. Hauek aldentuz bere burua zaintzen du. Gehiago dena, bortizki makila

erabiliz, inguruko aurkako ekaien jabe izateko kemena bilbatzen du. Orduan uste du zeruaren eta ifernuaren kontra mehatxuak agert ditzakela, bere nahimenaren derrigortzeko. Ondo eta aski hori agertzen da, ateratzen dela eta, satan den txotxongiloari makila erakusten diolarik, haren etsiarazteko.

f) bertsuak

Esan dugunez, gure abtzerkiak mintzaeran bere berezitasuna badago. Ez da hizlaur eman, izaritan ipini baizik.

Antzekidearen barruan sartzen delarik, jokolaria eguneroko gauzetatik ateratzen da. Gisa horrez erakusten da aukeratzen den gaia biztanleen bizitzatik urruntzen dela. Biztanleen oldetatik eta jokolarienetik, antzekidearen jokomolderantz bideune bat jarten da. Bi mundu direnez gero, eleak ere ezberdina izan behar du. Beraz ez daiteke balia eguneroko hitza, arruntegi baita, baina errealitatetik kanpo erakartzen gaituenen bat. Ez dago berartatik sortzen den hitza, landua baino, artifiziala legez.

Jokolariak, mundu berezi batera joaten baita, uzten ditu bere lanak eta arrenkurak, eta bere herriko lagunak. Oholtzara igoten dela eta, guztiz baztertzen da eta gune sakratu batean kokatzen da. Errituaren jarraitzeko, hitz neuriturik besterik ez dezake erabil. Oholtzaren gainean, altare batean

dago, ibilera eta egintza ezohiko bezala, izartitz magikoez eskaintza egiten du.

Elizkizunetan arabera, erreligione antzeko errituak betetzen ditu. Bertsetak ber otsean herronkatzen direlarik, letaniak kantatzen diren bezala da. Hauen bitartez, batez ere eskatzen duena Jainkoaganik erdiesteko, sinesduna otoitz eta otoitz ari da; antzekideak ber neurrian ekiten du. Berdinak daude antzekideen bertsetak. Urdinak bere zuzenaz ziur baitira eta gorriak beren bortizkeriaren finkatzeko eta hedatzeko, biak beren itzulietako bertsetetan ari dira elizinguruetan letaniak ematen ari direnak bezala, pastoralara ez baita profanoa, nahiz gaiak profano diren.

g) Dantza

Dantza bakarkakoa eta elkarrekikoa gure antzertiaren ezauzgarri behinen bat dago, antzerki osoa dantza bat bezala ikus baidenezake.

Dantzaren medioz ere, jokolaria oholtzara igoten delarik, bestetik bereizten da. Bere bizitzan ez bezala egiten duenez gero, jokoari lotzen denez gero, dantzaz jokoan sartzen da, bere bizitzako eginmoldeak uzten ditu, bere gogobihotzak arintu eta horietatik askatzen ditu. Errealitatea baztertuz, jokoari trabarik gabe eman daiteke.

Bere lansaila mintzairaz ema-

ten badu, dantzaren bidez beste indar bat dakarkio. Dantzak mintzaira osatzen du. Hitzek berek ezin egin liroena betetzen du. Edozein jokolari, edozein alderdi ere bere antzekideari eta bere joko bereziari josita dago. Norbera beregan kokatzen da eta bestetik baztertzen. Dantzaz, mintzairaz bezanbat bere ametsak eta bere lehiak agertzen ditu. Horretarako, urdinek, gorriek, satanek edo aingeruek ez dituzte beren urratsak era berean jarten. Hauek beraz finkoki azpimarratzen dute haien jokabidea.

Oholtzara dantzan igoten bada, jokolariak han dantzan higitzen dira ere. Moldatutako errituek eta bira ibilerek aldarazten dituzte. Lehen, herriko biztanle izanez, besteen idurikoak zeuden. Orai, bestelakatu dira. Ibilera itxura ezberdinek, guztizgain biraketek eta etengabeko joanjinek, erritmoak, hots dantzak bakoitzari ekarten dio oholtzaren gainean bere egitekoaren ondo jarraitzeko ahala eta indarra. Behar duen kementa lortzen du.

Hori agertzen bada antzerki osoan, nabariago dago gudua egitean. Hemen gudularia aurrera eta atzera doala eta, onaren eta gaiztoaren borroka hobeki ulertzen da. Ezpaten erabilketak edo goitzaileen edo galtzaileen erritmoa aldizka ber unean ozentzen baitu, pastoralaren helburu horri oiharzun handiago bat ematen dio. Oraino gehiago, batez ere ga-

raitutakoen dantza herrestak. Beraz, dantzak esan nahi du bai batzuen sendotasuna bai besteen ahulezia.

Gure antzerkiak beraz dantzari anitz zor dio. Esan genezake errituzko dantza bat dagola pastoral osoa, hasieratik amaieraino. Horrek moldatzen dio itxura berezi bat, miresten duguna, ohidurazko gauzetatik urrun delakotz, bitxikeria bat legez ikusten duguna. Dantzak benetan pasterala ospakizun bilakatzen du.

h) Musika

Gure antzerkia, bere osotasunean dantza bat bada, bere osotasunean ere musika laguntzaile du.

Musikagailuek inguratzen dute joko guztia, bai hasierakoa, bai ere bukaerakoa. Antzerkian zehar ere, norberaren eta alderdien ibileren hasieran eta bukaeran. Berarengan pastoralaren atal guztiak tinkatzen dituzte, hauen inguruan muga bat ipintzen baluten bezala. Era horrez, jokolaria erakarten dute taldean bete behar duen tokia edo jokatu behar duen antzezkidea hartzera.

Bestalde, denak ixilean daude eta, bai jokolarien bai soegileen gogoak antolatzen dituzte, antzerki berezi bat jarraitzera. Holaraz, indar handi bat antzertiaren izaerari jarten dioten bitartean, guztiak liturgia bat ospatzera daramatate. Beraz beharrezkoak

agertzen dira pastoral ospakizuna aurkezteko eta zuberorearen azken-tu azkardura galduz.

Elkarrizketak ez dira egiten mintzaira ohizkoan, kantuaren antzera baino. Soinu berean bertset guztien herronkatzeraren bidez, jokolariak bere burua ahan-tzarazten du, historiaren segidari entzuleak itzultzeko. Baina hemen ere soinuaren errepikatzea izanki eta, elizkizuneko letaineak bezala bertset horiek otoitz bilakatzen dira. Eske eta eske ari dena legez, hemen bada erran eta erran ari da antzerkian, kontra-koaren indarra trabatzeko edo goitzeko. Berarenganantz kemena eta ahala erdiesteko gura du, kantuz bere itzulginguruak xoratzen dituela.

Alabaina, pastoralaren luzean, badira ere kantua beste kantuen irudikoak. Horiek beharrezkoak daude, tanga garrantzitsu bati indar lotzeko, trageriak gogoari dakarkion egoera erakusteko, baina ere entzuleen aditasuna zorrozteko.

Aipatzekoa da sujetak hil hurren belauniko xaramelatzen duen kantua. Benetan bihotzerdiragarri bilakatzen da, ordu horren herstura azaltzen du. Baina ere momentuko ilunpetatik harantz leiho bat zabaltzen du: egindako saila aipatzen duela eta bizi muga batetara begirada zuzentzen du; denak barreiatu baino lehen, betierekoaren itxaropena pizten die.

Ondo ageri da musikagailuak

eta kantuak ez direla ber unean elkarrekin ari, aldizka baizik. Ahotsak garrantzi handia baduelakotz, musikagailutik banakatzzen da. Bien ezberdintasuna nabariago da. Bataren ozentasunetik bestearen argitasuna hobeki agertzen baita. Giza ahotsaren edertasuna indartuta jalgitzen da. Musikagailua ixildu eta belarriak gertu daude entzuteko, ahotsen aldia igurikatzen dute eta pozik eusten dute, batez ere haboroz haboro gozaten. Haiek, bada, nolabait ararteko lansaila betatzen dute ixiltasun orokorraren eta ahotsaren artean. Lehenbizian, ixiltasuna hausten dute eta gero kantatutako mintzairari parte emateko berriro ixiltasuna eser-ten dute.

Jokolariak bere sentimenduak erakusten ez dituzenez gero, musika ez dago holako edo halako antzekideari loturik. Ezaugarri orokorreari erabat emanik da. Gorrinen abrekeriaren markatzeko, doinu gudukalari bat hartzen da, urdinen kemenarentzat berriz, doinu otzan baina bipil bat, aingeru zeruko laguntzailentzat ez-tiago bat.

Bestalde musika ez da antzerkiaren egintza berezi bati buruz jotzen, antzertia bizimode benetakotik urrun dagolakotz. Ordea ibilerari eta higidurari erantsita dago, hauek dute agintzen. Higidura bizkorrago eta musika azkar-rrago, indartsuago eta etenago. Higidura, alderantziz, astitsuago

eta musika ere egokitzen zaio. Musikaren puntuak antzekide bakoitzari jarten dira, alderdi edo talde bakoitzaren arabera.

Hots musika pastoraletik ezin daiteke ken. Mintzaira, ibilera, higidura, urrats eta dantzarekin lotura tinkoa dakar: ezin daitezke bata bestetik banandu.

IV.- Euskal izatean

Euskal izateari hurranagotik lotuta gauza zenbait ikusi behar ditugu.

Pastoralak historia, bizitza edo trageria bat antzezten badu, hauek kultur beste sailetan ere aurkitzen dira. Gure herritarren eginmolde hori maite dute. Santuak edo gizon ezagunak gisa hortara aipatzen dituzten liburuak irakurtzen edo entzuten gozaten dira. Badakigu kontaketak askotan bertsu eta kantueta moldatzen dituztela, bai eta pastoraletz gainera antzezten.

Jainkoa ez da gure antzerkiko antzekide ikusten. Herriaren bizitzan ere Haren izena bera sakratuta dago. Izen horren arruntki erabiltea pekatua da. Norbaitez esaten delarik: "Jinko karraskaz ari da.", horrek adierazten du ez dela ondo ari, itsusi dela. Horra zergatik ixilkeria bat baden antzerkian: Jainkoa ez da aipatzen.

Bestalde, herritarren gogoan, Jainkoa zuzenaren alde zutik dagola ezaguturik bada, askotan mendekatzaile agertzen da. Gaiz-

kigileak eta okerrak zigortzen ditu. Bakoitza, ez baitaki bera zertan den, zuzen ala ez ari den, beldurrean kokatzen da. Larridurak inguratzen du ea nola gogarako izango zaion, nola bere alde eta lagun bilduko duen. Orduan munduko beste indarrei itzultzen da. Indar hauen mesedeak irabazi behar ditu, hauen kalteak baztertuz. Hola egiten zen Mari, Basajaun edo beste mitoen sinestetan. Hor lezake onaren eta gaiztoaren bitarteko borrokak zentzu har. Pastoralak jendearen pentsamoldean ditu bada bere erroak.

Gure antzerkian makila, hasieratik amaieraraino, etengabe erabilten bada, iduri luke baserriarren bizimoldetik heldu zaiola. Herrenak baliatzen du sostengailu bezala. Baina besteek ere haratonaketan eskuan daukate, batez ere artzainek, eta beste askok abereen lanetan. Beraz anitzen laguntzaile bilakatzen da. Bestalde, makilek, itxura arruntekoek, karkodunek, bai eta makil gorriek beste bi helburu badute eskaldunon eskuetan. Gizonari ematen diote duintasun bat eta edozeini ekar diezaioke taiu sotil bat. Erabil ditzake ere arma legez, bereziki makila gorria; honek esku aldeko muturrean ezten altzairuzko bat dauka, baioneta gisa baliatzeko.

Pastoralean hainbeste marrazten diren biribilak eta inguruak gure ohitura zahar zaharrak daude. Aintzinistoriako harrespilak jada biribil ziren. Gure hilerritako

harriak ere hala ziren eta oraino askotan hala dira. Gure egunetan ikus daiteke etxalde, bordalde eta batez ere olasariak biribil moduan itxuratuta izan direla.

Errituzko egintza batez, gizon indartsu batek aizkora har eta lau hegaletara eragoten zuen. Orduan lau jomuga horietan jarten zuten beren orubea, kanpoko indar gaiztoetatik babestuta bezala. Gure dantzek ber zentzua daukate esan genezake. Biribilka ematen dira edo bederen bira asko badaukate. Izaera errituzko hori sakratua izan lizateke. Besta batzuetan edo elizibilaldia egiten dela eta elizingurua edo karrikaingurua egiten dela esaten da. Elizatik ateratzen den arabera inguruak egiteko, pastoraleko jokolaria ateetatik jeltitzen dira, oholtzaren gainean inguruak egiteko.

Gorriak, gure herrian, koloreaz beste adierarik gordatzen du; hauek ere pastoralean berak baitira. Deabrua da gauzen nahaslea, gerla gorria zabaldu gura baitu, eta izena galtzagorri ematen zaio. Zerbait gaitz pairatzen delarik, esaten da gorriak ikusi. Bizitzekorik ez dutenetaz entzuten da edo behar gorrian edo gose gorrian gaudela. Aize bizia deitzen da aize gorria. Inor haseurrean badago, gorri gorria jarri dela diote. Ezerezaren aipatzeko ere aurkitzen da, hala nola jantzirik gabeaz erabilten den biluz gorri edo pikarrai gorri dagola. Be-

raz, gure antzerkian gorrien taldea gogor azaltzen bada, badu egiazki zertaz.

Azken gogoeta horiek, jakina, argitzen digute pastorala gure euskal izaeran oinarriturik dagola, era batez eguneroko egoerak, pentsamoldeak eta bizitzatik urrun irudi duten gauzak lantzen dituela. Oholtzan antzeztuta denak gizonaren gosea eta arrenkura esaten du.

Ondorioa

Ziberoan aspaldidanik dugun antzerkia oraindik bizi dago eta ezerek ez du erakusten itzaltzeko dela.

Belaunaldi batetik bestera zartadagabe eroaten du. Herri batek, gero beste batek, aldizka bere gain hartzen du pastoral baten aurkeztea. Orduan herria ohar-tzen da bere esku dagola haren bizia. Gauza ederra, bada, kate luze baten maila izatea. Horretarako gaztei aholku ematen diete burraso eta zaharrek.

Hauek grina badaukate ohitura zaharrak gordatzeko, guztindako diren ereduak zaintzeko, berek aintzinekoetatik ikasi dutenak beren ondokoei erakasteko. Hauek ere beren aldian hola egiteko.

Eredu horiek ez dituzte hautsi

behar, arbasoetatik berek izan ja-raunspena oso igaran dadin gazteagoi. Hala ere eredu horietan izan daiteke ahalbide bat baino gehiago. Herri bakoitzak bere jitea badu eta jaiari ezar dezake bere aztarna berezia. Eredu hauen barruan, bai idazleak, bai errentak, bai edonork, besteekin batera, bere erizpidea eman dezake.

Beraz egiturak ez du antzertia geldiaraztan. Hori jarraitua izanagatik, berrikuntzako bidea zabalik dago. Ondo ezagutzen duenak badaki ikustera doan pastorala ez dagola beste antzerki bat irudi. Aldi bakoitz, ikuskizun berri bat azaltzen da; barnago sartzeko, ikuslea ez da geldo, benetan parte hartzaile baino. Jokolariekin batera, ospakizun sakratu bat betatzeko heldu da.

Abiatutako ildoak ere aurrera idekitzen da. Gure kulturari lotuta dago. Honen esamolde bat da, beste askoren artean. Haatik, esamolde berezi bat, jatorrizkoa, besteetan aurkitzen ez dena. Gure hizkuntza bezala zahar balin bada, bizi dago eta beti berri. Berehala hasiko dugun menderako baliagarri da. Gure ohitura zaharra ez da geratzen. Bere erroetatik atergabe jaiotzen den kemenak XXI.garren mendeko bidea hartzen du.